

РАДІО „ВАТИКАН”: ІСТОРИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ

Іван Ципердюк

*Класичний приватний університет,
вул. Жуковського, 70 б, 69002, м. Запоріжжя, Україна,
e-mail: zdjuk@ukr.net*

У статті досліджено історію створення української редакції радіо „Ватикан”, його становлення, роботу в період „холодної війни” і аж до сьогодення.

Ключові слова: радіо „Ватикан”, Українська греко-католицька церква, репресії, християнські цінності, українська редакція зарубіжної радіостанції.

Мовлення зарубіжних радіостанцій на територію СРСР розпочалося ще в 30-ті роки ХХ ст. Воно не припинялося і під час Другої світової війни, а особливого значення набуло в повоєнні десятиліття.

Тогочасне повоєнне протистояння двох систем – соціалістичної та капіталістичної – увійшло в історію під назвою „холодна війна”. У ній особливе місце відводилось радіо-пропаганді. Радіо „Ватикан”, „Голос Америки”, Радіо „Свобода”, „Німецька хвиля”, Бі-Бі-Сі, „Міжнародне канадське радіо”, „Голос Ізраїлю”, „Міжнародне французьке радіо” та ін. вели мовлення мовами народів СРСР, серед яких і українською. „Ворожі голоси” – таким кліше позначала радянська ідеологічна машина згадані зарубіжні радіостанції. Серед них окремі українські редакції мали радіостанції: радіо „Ватикан”, „Голос Америки”, радіо „Вільна Європа”, Радіо „Свобода”.

В Україні всі ці радіостанції сприймалися слухачами як альтернативне правдиве джерело інформації, яке викликало незмірно більше зацікавлення та довіру, аніж офіційні радянські ЗМІ, головною метою яких була щоденна „дистильована” пропаганда.

„Ворожі голоси” слухали не лише ті, хто був у відвертій опозиції до радянської влади, але й мільйони звичайних людей, адже вони оперативно, максимально повно й об’єктивно інформували слухачів на території СРСР про політичне й культурне життя як у Радянському Союзі, так і на Заході. Програми українських редакцій зарубіжних радіостанцій були чи не єдиним постійним джерелом інформації про діяльність українських дисидентів: „пріоритетним у їхній діяльності стало вивчення суспільної ситуації, культурницьких процесів, руху опору та максимально повне інформування світової громадськості про справжній стан справ в Україні” [3, с. 49].

Отож, основною метою зарубіжних радіостанцій було доносити до радянських слухачів правду про суспільно-політичну ситуацію в СРСР, численні випадки переслідувань, ув’язнень і вбивств громадян, які виявляли свою незгоду з тоталітарним режимом.

У контексті діяльності тих радіостанцій особливе місце посідає робота української редакції радіо „Ватикан”. „Радіо папи”, як його інакше називають, дотепер не було предметом детальних наукових досліджень. Інформація про українську редакцію переважно розпорошена в численних інтерв'ю, дописах, інтернет- та газетних публікаціях останніх років. Проводилось також кілька конференцій під егідою УГКЦ до ювілею української редакції радіо „Ватикан”.

Спробуємо детальніше висвітлити історію найдавнішої української редакції зарубіжної радіостанції, програми якої Радянський Союз почав систематично глушити ще з 1940 року [8] – часу, коли про створення майже всіх згаданих радіостанцій ще й не йшлося.

Радіо „Ватикан” було створено з ініціативи папи Пія XI відразу після підписання Латеранських угод 1929 року. Згідно з цими угодами Апостольській столиці було забезпечено повну незалежність у стосунку до італійської держави. Вартим уваги є той факт, що угоди з боку Італії підписав тодішній лідер країни, фашист Беніто Мусоліні. Ватикан як держава, що врешті набула „юридичної сили” у світі міжнародних законів, потребувала власних засобів масової інформації. Таким ЗМІ й стало радіо „Ватикан”.

Папа Пій XI доручив видатному фізику, винахідникові бездротового телеграфу Гульєльмо Марконі будівництво та оснащення радіостанції для Ватикану. Учений погодився, висунувши лише одну вимогу – жодної оплати за виконану роботу.

Проект здійснювався упродовж двох років. 12 лютого 1931 року папа Пій XI уперше виступив із промовою латинською мовою в прямому ефірі новоствореної радіостанції, благословивши промовою „Urbi et Orbi” (“Місту і світу”) не лише Рим, але й увесь світ. Відтоді й дотепер мовлення радіо „Ватикан” не припинялося жодного дня.

Передачі радіо „Ватикан” спершу виходили в ефір двома мовами – італійською та латинською, 1939 року – уже п'ятьма мовами, 1940 року – десятьма, а сьогодні слухачі мають змогу почути його сорока мовами.

Папа Пій XI назвав радіо могутнім матеріальним засобом для поширення ідеалу, себто Євангелія. Він підкреслював, що Радіо папи буде говорити про речі небесні тим, хто перебуває на землі, без будь-якої національної різниці і робити це воно має намір як найбільшою кількістю мов, символізуючи цим перемогу над вавилонським поділом [5].

Тепер щоденно радіо „Ватикан” виходить в ефір на п'яти каналах. Оригінальні програми різними мовами ведуться 80 годин на добу. 13 годин на тиждень звучать літургії різними мовами. На радіо задіяні близько 400 працівників, більшість із яких – світські люди понад 60 національностей.

Головною метою Ватиканського радіо стало вільне і дієве повідомлення християнської Благовісті, з'єднання центру католицизму з іншими країнами світу, а також інформування про життя і діяльність папи та Апостольської столиці, розгляд актуальних проблем сучасності у світлі вчення Католицької церкви, даючи їм християнську інтерпретацію.

Із часу заснування Ватиканського радіо більшість пап скористалися його можливостями, щоб звернутися до вірних католиків в усьому світі. Радіо стало місцем, за посередництвом якого було вписано унікальні сторінки у світову історію, як, наприклад,

радіопосилання папи Пія XII від 24 серпня 1939 року, у якому він закликав народи втриматися від війни, „тому що, залишаючись у мирі, нічого не втратиш, але все може бути втрачене війною” [5]. Або ж інший приклад: радіо „Ватикан” із 1940 року до 1946 року передало 1 мільйон 240 тисяч повідомлень, які дозволили родинам довідатись про долю рідних чоловіків-військовослужбовців, які зникли безвісти або потрапили в полон.

Намагаючись запобігти початку Другої світової війни, чимало авторитетних представників Ватикану виступали з осудом дій нацистської Німеччини, зокрема щодо політики аншлюсу Австрії [6, с. 59].

З початку Другої світової війни Ватиканське радіо, окрім інформування про життя Католицької церкви, поширення християнських цінностей, усупереч перешкодам та цензурі, стало відігравати важливу роль джерела незалежної інформації, з якого слухачі могли довідатись про реальний стан справ в охопленому війною світі. Така самостійна й неупереджена робота радіо „Ватикан” викликала полярне ставлення до його програм. Рейхсміністр пропаганди Німеччини Йозеф Геббельс робив усе можливе, щоби змусити замовкнути або ж обмежити мовлення невідконтрольного ЗМІ. Натомість учасники французького Опору переписували передачі радіо „Ватикан” і поширювали їх у вигляді листівок.

Серед численних національних редакцій Ватиканського радіо, які на початку Другої світової війни розпочали мовлення, особливо вирізнялась українська редакція, що представляла народ, який не мав на той час власної держави. Українська стала п'ятою серед мов, якими поширювало свої програми у світі радіо „Ватикан”. Перший вихід в ефір українською мовою відбувся у четвер, 12 грудня 1939 року. Відкриття редакції мовою народу, який воліли не помічати на світовій мапі, зумовила низка чинників.

У вересні 1939 року, коли відбулося „возз'єднання” західноукраїнських земель із СРСР, митрополит Української греко-католицької церкви Андрей Шептицький, як ніхто, усвідомлював, яка трагічна доля очікує очолювану ним церкву, священників і вірних. Маючи гіркий досвід ув'язнення в Росії, владика Андрей знав, що за жажіття несе безбожна чорна навала зі сходу. Він розумів, чим загрожує церкві наступ воєнного атеїзму, усвідомлював усю небезпеку повної ізоляції від католицького світу і насамперед від Апостольської столиці.

Митрополит розпочинає активне листування із Ватиканом, повідомляючи про небезпеку ситуації, що склалася, і просячи допомоги. У листопаді 1939 року, долаючи закриті на той час європейські кордони, що вже відчували дихання війни, до Риму прибув таємний посланець від митрополита Андрея Шептицького і владика Йосафата Коциловського. Серед багатьох прохань до папи Пія XII головне – дати можливість відкрити українську редакцію радіо „Ватикан” як єдину можливість у майбутні роки зберегти зв'язок УГКЦ з Апостольським престолом, а значить і зберегти католицьку віру.

Папа доручає керівництво й організацію української редакції радіо „Ватикан” Отцям Василянам. Це завдання безпосередньо було довірено виконувати отцю Йосафатові Лабі – ректорові Колегії святого Йосафата в Римі. Першим керівником української редакції став отець Михайло Ваврик – віце-ректор Колегії святого Йосафата. А першим диктором, можна сказати першим журналістом, – тодішній студент колегії Гавриїл Букатко, згодом єпископ Крижівської єпархії в колишній Югославії (зараз Хорватія).

Наступними керівниками української редакції радіо „Ватикан”, яких призначав Василянський чин, були отці: Микола Когут, Ісидор Патрило, Володимир Ковалик, Мелетій Войнар, Атанасій Великий, Родіон Головацький, Климентій Корчагін, Августин Тенета, Прокопій Лотоцький, а зараз редакцією керує отець Тимотей Коцур.

Українська редакція радіо „Ватикан” розпочала своє мовлення з однієї півгодинної передачі на тиждень. Поступово українські програми почали виходити в ефір щоденно, а святі Літургії – щонеділі та на великі свята. Спершу керівники редакції самі були і редакторами, і дикторами. Але з часом, зі збільшенням ефірного мовлення, зростала і кількість співробітників.

Як підтвердила історія, передбачення митрополита Андрея Шептицького щодо долі Української греко-католицької церкви, її предстоятелів, священників і вірних справдилося повністю. Тоді як в Україні церква зазнавала жорстоких переслідувань і перейшла у підпілля, передачі радіо „Ватикан” стали для народу єдиним джерелом духовного порятунку й розради.

Щодо тематики українських програм на Папському радіо, то вони є невід’ємною частиною того, чим є все радіо „Ватикан”. Це насамперед програми релігійного змісту, а також інформаційного та культурного, зокрема добірки новин про діяльність і повчання папи й Апостольської столиці, про життя католицької церкви у світі, про події українського католицького життя. Окреме місце посідають програми релігійно-освітнього спрямування: катехитичні, віровчення, церковних традицій, питань віри і моралі.

Якщо конкретизувати тематичний зміст щоденних передач української редакції радіо „Ватикан”, то на сьогоднішній день вони виходять в ефір упродовж тижня в такій послідовності: понеділок – передача, присвячена роздумам про суть християнського життя, а також висвітлення різних подій церковного життя в Україні та світі, вівторок – рубрика „Вірити разом з дітьми – християнські засади виховання дітей”, актуальні інтерв’ю, відповіді на питання радіослухачів, середа – програма про щотижневі загальні зустрічі папи з прочанами, розповідь про вчення Святішого Отця та його значення для сучасного світу, четвер – програма про таїнство Пресвятої Євхаристії та рубрика „Наша мати церква – основні питання християнської релігії”, п’ятниця – передача „Християнський погляд на сім’ю”, друга частина програми присвячена хворим та страждаючим під назвою „Страждання з Христом – це джерело душевного миру”, субота – за довголітньою традицією програма, присвячена дітям та молоді, це катехитичні повчання, релігійній оповідання для дітей, розповіді про життя молоді в Україні та світі, духовна музика у виконанні дитячих хорів, неділя – репортаж про недільну молитву „Ангел Господній” з папою і передача, присвячена християнському життю сучасної молоді. Щодня на хвилях радіо „Ватикан” звучать також актуальні новини із церковного життя у світі та в Україні.

Владика-емерит Софрон Мудрий, який був у 70-х роках минулого століття ректором Колегії святого Йосафата і водночас працював в українській редакції радіо „Ватикан” заступником керівника, так згадує про час роботи на Радіо папи: „Попри решту моїх обов’язків, праця на Ватиканському радіо була моєю улюбленою місією для України. Я докладав усіх зусиль, щоб своїми промовами перед мікрофоном по-

класти ще одну цеглину для збереження святині нашої релігійної культури” [7, с. 88]. У такому ж ключі про свою роботу в українській редакції радіо „Ватикан” згадують також інші її працівники.

Рік за роком присутність українських програм на радіо „Ватикан” в ефірі постійно зростає. Із понеділка до неділі їх можна чути як на коротких хвилях радіоприймачів, так і через мережу Інтернет або ж супутник. Особливою цінністю, як відзначають на самому радіо, є щонедільна трансляція відправ Служби Божої, яка в роки радянського режиму стала для тисяч вірян єдиною можливістю взяти участь у богослужінні.

Радянська влада, зважаючи на це, повністю усвідомлювала небезпеку, яку несли для неї програми радіо „Ватикан”. На XXVI з’їзді КПРС наголошувалося: „Впадає у вічі помітна активізація релігійних радіостанцій: у 1969 році російською мовою та іншими мовами народів СРСР вони мовили 11 год. 30 хв. на добу, а в 1979 році – 28 год., а на початку 1983 року – 44 години. Більшою кількістю мов народів СРСР стало працювати радіо „Ватикан” <...> жодним чином не можна не звернути уваги на нові мотиви, які залунали в релігійній радіопропаганді на нашу країну. Із них потрібно виділити насамперед проголошення релігії як невід’ємної частини національної культури кожного з народів Радянського Союзу, узятого окремо. Це ніщо інше, як заохочення до розгортання націоналістичної діяльності, яка, за задумом авторів цієї ідеологічної диверсії, неминуче повинна привести до гострої конфронтації із наявною суспільною системою” [1, с. 132–133]. Радянські пропагандисти також звинувачують Святий Престол у тому, що він координує свою роботу в ефірі зі спецслужбами інших країн: „Накреслені також плани більш тісної координації пропагандистських служб Англії, ФРН, Ватикану, Ізраїлю та інших держав” [4, с. 30]. У СРСР постійно, наполегливо і відверто заявляють, що радіо „Ватикан” займається начебто підривною діяльністю: „Крім цього, підривне мовлення на закордон ведуть „Радіо Франсінтернасьональ”, „Радіо Ватикану”, радіо Канади, Швеції, Ізраїлю, інших капіталістичних країн” [9, с. 53].

Ті, хто слухає „ворожі радіоголоси”, у тому числі, звичайно, і радіо „Ватикан”, зазнавали в СРСР постійних переслідувань і репресій. Наприклад, поетові, політв’язневі, членові Української Гельсінської групи Степанові Сапеляку під час арешту 1973 року було інкриміновано серед інших звинувачень у так званій „антирадянській діяльності” прослуховування закордонних радіостанцій і „поширення наклепницьких вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад” [10].

Сама згадка про Ватикан викликала в радянських органах безпеки справжню істерію. Видання збірки „Про душу в пісні і пісню в душі” поета та громадського діяча Миколи Холодного в українській друкарні у Ватикані стало одним зі звинувачень під час арешту митця в лютому 1972 року [3, с. 212].

Владика-емерит Софрон Мудрий згадував, що безпосередньо в канцелярію папи надходило чимало листів із вимогою закрити українську редакцію радіо „Ватикан”, мовляв, її ніхто не слухає в Україні. У редакції розуміли, що це кампанія, інспірована КДБ. Але щоб розвінчати ці провокації, владика Софрон Мудрий у складі туристичної делегації у 70-х роках ХХ століття відвідує Україну, зокрема Західну, незважаючи на заборону офіційної влади, і привозить переконливі свідчення підпільних священиків

і вірних про те, що українські програми радіо „Ватикан” надзвичайно потрібні на рідній землі. Саме вони є чи не єдиним засобом духовного порятунку перед наступом атеїстичної радянської держави [2].

Попри наклепи, глушіння, численні провокації, на Ватиканському радіо за понад 80 років історії проповідували і відправляли Святу Літургію десятки українських єпископів, сотні священників. Вони були єдиною можливістю не лише отримувати інформацію про життя католицької церкви, але й пізнати істини віри, вчення католицької церкви та папи, зберігати ілюзію існування атрибутів української держави бодай за допомогою ефіру.

Підтвердженням ефективності і потрібності роботи української редакції радіо „Ватикан” стали десятки тисяч листів, які надійшли до редакції в перші роки, коли стало можливо безперешкодно отримувати кореспонденцію з України. Саме українська редакція радіо „Ватикан” з-поміж інших редакцій колишнього соцтабору отримувала таких листів найбільше. Починаючи з 90-х років минулого століття почалося відновлення Української греко-католицької церкви в Україні, що, без сумніву, вплинуло на редакційну політику української служби радіо „Ватикан”. Якщо раніше основним завданням радіо було підтримання віри під час радянських переслідувань, то тепер воно активно долучилося до відновлення церкви.

У цей період мовлення української служби радіо „Ватикан” було особливо важливим, оскільки це був чи не єдиний засіб масової інформації, який постійно повідомляв про життя церкви в Україні і покривав своїм сигналом усю країну, щоденно виходячи в ефір.

У пізніші роки виклики, які поставали перед УГКЦ в Україні, знайшли своє відображення у програмах української редакції радіо „Ватикан”, адже місце атеїстичної пропаганди посіли секуляризація і споживацтво, активізували діяльність, користуючись свободою віросповідання, псевдохристиянські секти. Також велику увагу приділяють екуменічному діалогу, адже Україна – багатоконфесійна держава. У зоні уваги редакції і важка економічна ситуація в державі, війна з Росією на сході України. На всі ці виклики працівники української редакції намагаються професійно реагувати і в християнському руслі скеровувати радіослухачів.

В останні роки відбулася технічна модернізація радіо „Ватикан”. Його мовлення можна почути не лише в радіоефірі та із супутника, із їхнім змістом можна ознайомитися на власних сторінках у соціальних мережах чи на сайтах редакції.

Варто наголосити, що велика цифрова ера для Папського радіо розпочалась за папи Івана-Павла II. Сучасні комунікації здійснили справжній переворот у житті радіостанції, тим самим підтверджуючи слова папи Павла VI, які він виголосив, відвідуючи радіо 1966 року: „Ні для чого було б мати чудовий інструмент, якщо ми не вміємо ним чудово користуватися”.

Українська редакція радіо „Ватикан” – один із „ветеранів” Радіо папи –цілком відповідає викликам часу, повною мірою використовуючи увесь свій технічний і про-

фесійний арсенал для служіння Україні та Українській греко-католицькій церкві. У своїх програмах намагається повністю задовольнити найнагальніші духовні потреби католиків України та діаспори. Воно постало на вимогу часу, коли бездержавний український народ мав загрозу не лише втратити зв'язок з Апостольською столицею, але й унаслідок репресій з боку радянського режиму міг позбутися як і греко-католицької церкви, так і будь-яких надій на її відновлення. Розпочавши мовлення як невелика національна редакція, програми якої виходили раз на тиждень, українська редакція радіо „Ватикан” із часом переросла в повноцінний сегмент Радіо папи, програми якого щоденно звучать в ефірі.

Залишаючись найдавнішою українською редакцією закордонної радіостанції, українська служба радіо „Ватикан” демонструє мобільність, адекватне сприйняття викликів, які ставить перед християнським радіо нинішній нелегкий час, підтверджує неперервність традиції в поєднанні з високою професійною майстерністю. Його програми не втрачають своєї актуальності, важливості й гостроти для тисяч радіослухачів в Україні та поза її межами.

Список використаної літератури

1. Артемов В. Л. Психологическая война в стратегии империализма / В. Л. Артемов. – М. : Междунар. отношения, 1983. – 144 с. – (Империализм: события, факты, документы).
2. Владика Софрон Мудрий: „Радіо „Ватикан” дуже багато зробило для розпаду СРСР... У нас було відчуття, що Бог помагає” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gk-press.if.ua/x9626/>
3. Гель І. А. Виклик системі: український визвольний рух другої половини ХХ століття / Іван Гель ; ред. та упор. І. В. Єзерська; Центр досліджень визвольного руху. – Львів : Часопис, 2013. – 392 с.
4. Замятин Л. „Вашингтонские крестоносцы” / Л. Замятин // Правда против демагогии и лжи. Агрессивная сущность империализма, его идеологические диверсии : сборник статей. – М. : Изд. полит. л-ры, 1983. – С. 23–35.
5. История Ватиканского радио. „Слушайте все народы!” (Из рубрики „Вещая поверх границ” Выпуск № 20) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.portalostranah.ru/view.php?id=170>
6. Лекомт Б. Таємниці Ватикану / Бернар Лекомт ; пер. О. Мандрика. – Львів : Свічадо, 2012. – 344 с.
7. Мудрий С. Під опікою Божого Провидіння / Єпископ Софрон Мудрий ЧСВВ. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008. – 216 с.
8. Плейкис Р. Радиоцензура [Электронный ресурс] / Римантас Плейкис. – Режим доступа: www.radiocenzura.tripod.com/text.html
9. Поклад А. Б. Международное общение или подрывная пропаганда? / А. Б. Поклад, Н. И. Юдина. – М. : Междунар. отношения, 1987. – 205 с.
10. Помер письменник і правозахисник Степан Сапеляк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lonckoho.lviv.ua/podiji/pomer-pysmennyk-i-pravozahysnyk-stepan-sapelyak.html>

Стаття надійшла до редколегії 10.09.15

Прийнята до друку 05.10.15

RADIO “VATICAN”: HISTORICAL-FUNCTIONAL FEATURES OF WORK

Ivan Tsyperdiuk

*Classical private University,
Zhukovsky Str., 70 b, 69002, Zaporizhia, Ukraine,
e-mail: zdjuk@ukr.net*

The article investigates the history of creation of the Ukrainian editorial office of Vatican Radio, its establishment, its work during The Cold War and up to the present. The Ukrainian service of Vatican Radio was one of the first national editorial offices. The first broadcast on Ukrainian language was held on 12 December 1939. The Ukrainian editorial office of Vatican Radio was opened on the request of Metropolitan Andrey Sheptytsky because of the persecution of the church in USSR. It started broadcasting from one program per week, which eventually grew into a daily broadcast. At the times of The Soviet Union regime the Vatican Radio programs were one of the main sources of spiritual support for Ukrainian people. The Soviet Union government actively struggled with the radio programs creating obstacles on air. People who were listening to the Vatican Radio programs were being punished. The Ukrainian service of Vatican Radio is the only mass media which throughout his history has been constantly spreading the information about the life of the Catholic Church, affirming Christian values. Technical modernization of the radio has taken place in the recent years. Its broadcast can be heard on the radio, via satellite, you can get acquainted with it via social networks or on the websites of editorial office. The Ukrainian editorial office of Vatican Radio corresponds to the challenges of the time, uses its professional potential fully to serve Ukraine and the church.

Key words: Vatican Radio, Ukrainian Greek Catholic Church, repressions, Christian values, the Ukrainian editorial office of the foreign radio station.